

Täydennys- rakentamisen mahoja ja machoja

Anssi Joutsiniemi

Suomalaisen modernismin synnyttämä yhteiskuntarakenne on ruma ja huono. Yhteiskuntarakenteemme on ruma ja huono, mutta ylimaailmallisessa mitassa vähäpätöisten kaupunkiongelmiemme vuoksi emme kiinnitä huomiota tähän ilmiselvään seikkaan. Tilantuotantokoneisto, joka synnyttiin maalta muuttavan väestön asuttamiseen, työllisenä pitämiseen ja elintason kasvattamiseen, on jälkensä suomalaisen kaupunkirakenteeseen painanut. Voidaan ilmeisen perustellusti kysyä, onko tämä prosessi jo saatu päätökseen tai mitä vaihtoehtoja sille olisi kuviteltavissa. Tältä ajalta tuotteena syntyneet käsitteet ja käytänteet ovat jääneet elämään omaa elämäänsä, ja kaupunkitilan luonnollista muutosta ohjaamaan pyrkivän kaavoituksen ongelmallisuus kiteytyy oivallisimmin juuri täydennysrakentamisen käsitteessä.

Milloin rakentamisesta tuli täydennysrakentamista?

Olen seurannut täydennysrakentamisesta käytävää keskustelua aktiivisesti viimeiset 15 vuotta, eikä ajatus tätä ennenkään ollut uusi. Täydennysrakentamisella on toivottu ratkaistavan ne ongelmat, joita nopea lähiörakentaminen toi uudistustensa vanavedessä – sosiaalista skismaa ja valjuja elinympäristöjä. Tavallinen mielikuva täydennysrakentamisesta on kuitenkin useimmiten tilanne, jossa vastentahtoiset kaavoittajat yrittävät suostutella vastahakoisia kiinteistönomistajia ja vastenmielisyyttään peittelemättä jättäviä monipäisiä lautakuntia. Kaavoituksen ja täyden-

nysrakentamisen suhteessa on vielä paljon aukikirjoittamatonta, vaikka sen nimiin onkin jo pitkään vannottu. Tämä teksti on yritys väittää, että syy ei löydy lisämäärästä täydennys¹, vaan itse perussanasta rakentaminen. Tarkemmin kohdentaen rakentamisen ympärille rakentuneesta kaupunkitilan tuotannon myyttisestä modernismista, joka keskittyy rakennukseen objektina ja rakentamisprosessiin työvoima- tai elinkeinopoliittisena toimenä.

Tämän näkemyksen mukaan kaavoitusta ja rakentamisen ohjausta voi kutsua maankäytön suunnitteluksi vain siinä rajallisessa merkityksessä, kun se allokoii uuden rakennushankkeen. Tässä tarkastelutavassa maankäytön suunnittelun keskeisimmäksi mittariksi valikoituu ainoastaan kiista rakennetusta kerrosalasta eli kemmistä. Laajemmassa mielessä varsinaisesta maankäytön suunnittelusta ei mielestäni kuitenkaan ole kysymys silloin kun säätelyn kohteeksi on valikoitunut rakennusobjektin lattiapinta-alan ja käyttötarkoituksen kontrollointi. Laajempaa suunnittelutavoitetta ajatellen, näistä on aktiivisen toiminnan hallinnan välineinä tullut riittämättömiä. Syynä on yritys sitoa näiden käsitteiden historiallisen oikeutuksen perustana olevan yhteiskunnan ja elämänmuodon taustaoletukset nykysuunnittelun tarpeisiin. Suunnittelun kannalta vähintään yhtä tärkeää kuin muutoksen ennakointi regulaatiolla, olisi uuden ennakoimattoman, suotuisaa kehityskulkua ylläpitävän muutoksen mahdollistaminen.²

Kemmiin ja remmiin perustuvan kaavoituksen suunnan korjaaminen ja uuteen kontekstiin sovittautuminen tapahtuu siis ensisijassa uuden kaavan laatimisen yhteydessä, mistä on kyse jokaisessa täydennysrakentamistapauksessa. Tämä ideaalisessa maailmassa toimiva ajattelukuvio törmää kuitenkin todellisuuden kulmiin. Toimiakseen käytännössä kaavoituksen mahdollisuus korjata oma ennakoimiskyvyttömyytensä edellyttäisi transaktiokustannuksista vapaata kaavamuutosprosessia – muutoksen mittakaavasta riippumatta jokainen tarkennus olisi oltava yhtä vaivaton suunnan tarkistus. Tuntien lupa- ja kaavoitusprosessien raskauden erilaiset innovaatio-, sopeuttamis- ja muuntumisprosessien kannalta olennaiset ruohonjuuritason paikalliset toimijat eivät löydä näistä formaaleista kehyksistä toiminnalleen

1 Kaavoitus ja rakentamispiireissä täydentämisellä usein tarkoitetaan jotain julkilausumatonta hyvää. Suosittu ja suoraviivaisempi täydennysrakentamisen suosiminen perustuu ajatukseen, jonka mukaan tiiviimpi rakentamistapa vähentää liikkumistarvetta. (Newman & Kenworthy 1999) Tämän tavoitteen toteutuminen täydennysrakentamisen myötä on osittain jäänyt toteen näyttämättä, koska ihmisten elämäntilanne nyky-yhteiskunnassa on laajentunut paikallisen naapuruston ulkopuolelle. Kuitenkin esimerkiksi Vaattovaara ja Kortteinen huomaavat täydentämiseen usein liitettyjen eheyttämisen, sosiaalisen monipuolisuuden ja asuntopoliittikan yleisten tavoitteiden saavuttamiseen liittyvän ongelmallisuuden. Samalla kirjoittajat toteavat osuvasti: ”Keskustelua siitä, millä keinoin näitä tavoitteita olisi mahdollista lähestyä – tai millä tavoin ja millä ehdoilla täydennysrakentaminen niiden saavuttamisessa auttaisi – ei ole Helsingissä, eikä Suomessa yleisemminkään käyty.” (Vaattovaara et al. 2009, 4)

2 Juuri tästä syystä yrityksissäni seurata kaupunkien innovaatiostrategioiden jalkauttamista ”maankäytön” suunnittelun asteelle, useimmiten ainoastaan huomaan tuntevani itseni vain perin vaivautuneeksi. Innovaatiossa on perimmäältään kysymys uuden, ennakoimattoman toiminnan mahdollistamisesta, mikä lähtökohdiltaan on koko regulaatiolähtöisen suunnitteluteorian vastakohta. Perimmältään kaupungin itseorganisoitumisessa on kyse schumpeteriläisestä luovan tuhon prosessista, johon kaavoitus kykenee reagoimaan varsin heikosti.

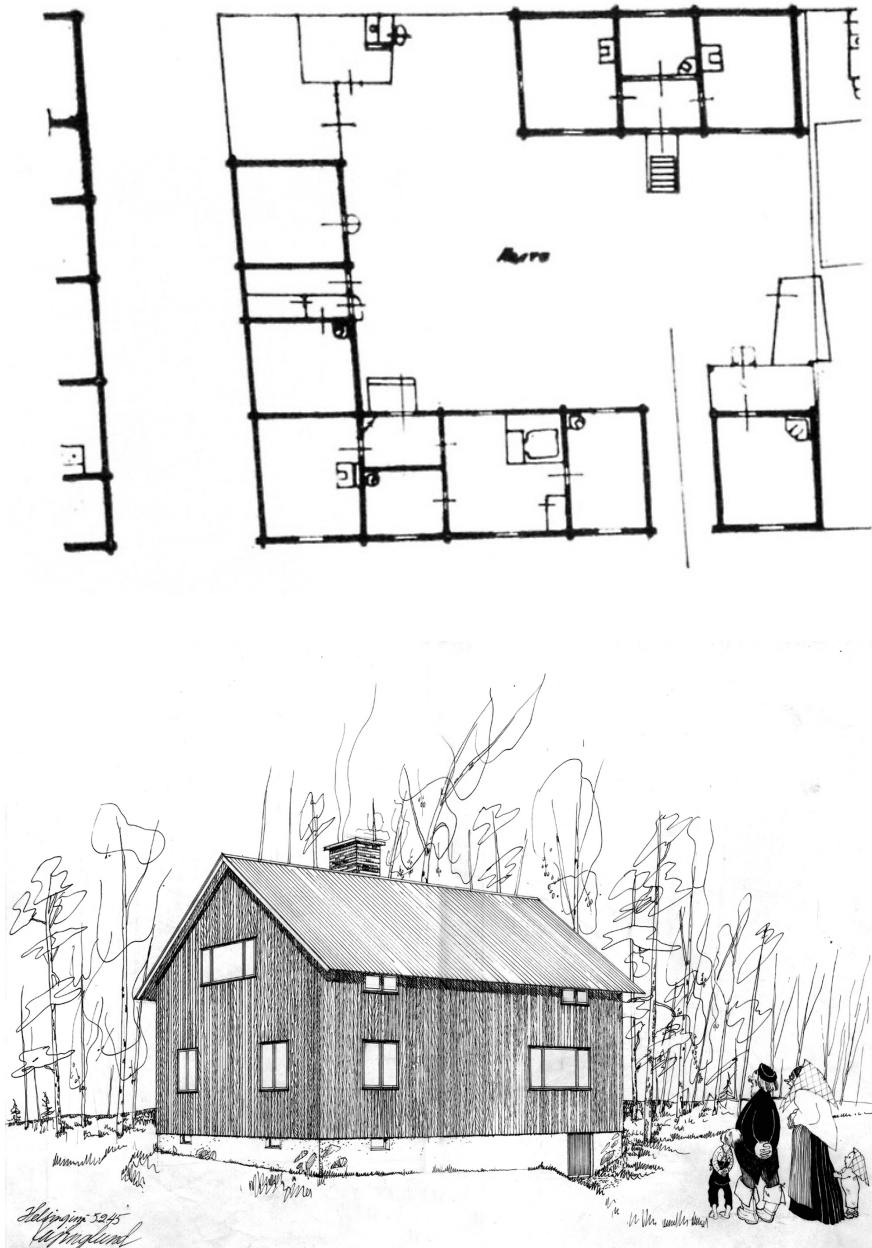
tukea, ja muutosprosessiin valikoituvat vain ne, joilla voidaan varmuudella kattaa prosessin kokonaiskustannukset. Näin kaavoituksesta ja lupaprosesseista itsestään tulee pahimmassa tapauksessa oman rajoittuneisuutensa ankkuri³.

Aina näin ei ole ollut. Esimerkkinä sosiaalisesta ja taloudellisesta kontekstistaan tietoisesta maankäytönsuunnittelusta voimme esimerkiksi ottaa perinteisen suomalaisen puukaupunkialueen ja sen vertailukohtana yhtä puhdasoppisen rintamamiesperinteeseen nojaavan pientaloalueen. Erityisen huomattavaa on näiden esimerkkien keskenään käänteiset rakentamisen typologiat. Turun Luostarinmäen tontin käyttöä kuvaava piirros havainnollistaa rakentamistyyppiä⁴, jossa tontin reunoille sijoittuvalla rakentamisella onnistutaan rajaamaan yksityinen piha kaupungin julkisesta katutilasta tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Lopputuloksen kannalta on merkitystä myös sillä, että ratkaisu on huomattavan onnistunut tapa katutilan tehokkuutta ajatellen. Täysin toisenlaiseen typologiaan päädyttiin rintamamieskauden rakentamisessa rakentamalla yhden muurin ympärille, jolloin rakennustavaksi muodostui energiatehokkuuden minimoiminen (jota myös rakennuksen muodosta johtuva vaipan alan pieni koko edesauttoi).

Maankäytön kannalta tätä uuden rakentamisen oikeuttamisen perinnettä olenaisempaa oli kuitenkin, että rintamamiestaloihin kiinteästi liittyvän avoimen tontin mitoituksessa huomioitiin kotitarveviljelyn edellytykset koko vuosittaista elintarviketuotantoa vastaavaksi. (Rautavaara & Ekholm 1959) Rakentamistapa, joka perustuu väljän tontin keskellä sijoitettuun rakennukseen, on kuitenkin menettänyt alkupe räisen maankäytöllisen tehokkuutensa kotitarveviljelyn korvautuessa nurmiken tillä ja trampoliineilla. Myös rakentamistavan ylenpalttisesti väljyydestä johtuva autoistuminen on ollut omiaan kiinnittämään täydennysrakentamiskeskusteluja myös näille alueille. Rintamamiestaloalueita on viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana enemmän tai vähemmän onnistuneesti täydennysrakennettu tai rakennuskantaa kokonaisuudessaan uudistettu, mutta yksittäisiä tämän aikakauden rakentamiskokonaisuuksia olennaisempi vaikutus on niillä seurauksilla, joita tällöin juurrutetulla rakentamistavalla on. Rakentamisen tehokkuus ja yhdyskuntarakentamisen tehokkuus ovat keskenään kaukana siitä, mihin oheinen kuvapari antaisi eväitä. Täydennysrakentamisen haaste ei ole rakennus tai edes tontti, vaan tuottajalähtöisen koti(epä)talouden kääntäminen kuluttajan taloudeksi – rakentamisen tulojen hallinnasta elämisen menojen ymmärtämiseen. Nykyisessä yhdyskuntarakentamisessamme tunnistan vain insinöörimatematiikan ja ylimitoitamisen alkeet.

³ Tämän kaltaista tilannetta voi seurata vaikkapa Helsingin kantakaupungin ullakkorakentamisprojekteissa, jossa yleisenä policyinä määritelty tavoite ullakkorakentamisen suosimisesta hukkuu farssimaisiin lupa- ja lausuntosulkeisiin.

⁴ Perinteinen kiinalainen pihatalotyyppi edustaa samaa rakentamisen logiikkaa.

KUVA 1 Tontti Turun Luostarinmäestä ylhäällä ja esimerkki jälleenrakennuskauden rakentamisesta alhaalla.

LÄHTEET: SAMMALKORPI ET AL. 1961/TURUN MUSEOKESKUS, SUOMEN RAKENNUSTAITEEN MUSEO.

Kaupungin muutosprosessin tunnustamisen tarve

Nyky-yhteiskunnan sosiaalinen rakenne ei enää luonnostaan tue Luostarinmäen kaltaista vaiheittain perhekoon kasvaessa tapahtuvaa täydentymistä ja rakennustekninen kehitysikin on tuonut särön historiallisten ratkaisumallien imitointipyrkimyksiin. Silti pelkkä rakennusoikeudella pelaaminen ei riitä. Pääkaupunkiseudun rakennusmaavarantorekisteristä (RAMAVA) on jo vuosikymmeniä käynyt ilmi, ettei tonttikohtaisesta käyttämättömästä rakennusoikeudesta saada kuin rajallinen osa käyttöön. Toisaalta laajamittaisten uudelleen kaavoitusten todennäköisyys on pieni, koska alueen yksittäisistä toimijoista lähtevän tarpeen kumuloituminen koko alueen hyväksyttäväksi katsomaksi periaatteeksi on epätodennäköistä (ja virkakunnan taholta tulevana ehdotuksena pahennusta herättävää). Kaavavarannosta on tullut hedelmätöntä potentiaalia, koska se on rajoittunut ainoastaan yksittäisten kaavojen ennalta asetettujen ihanteiden ohjailuyritykseen. Todellisuudessa kuitenkin suuri osa merkittävimmistä tilallisista käytännöistä myös nykyään syntyy muiden normien ja taloudellisten kannustimien sivuvaikutuksista. Tässä mielessä täydennysrakentamiskeskusteluidemme seassa on runsaasti silkkaa poliittisesti korrektia retorista huttua. Ensivaiheessa olisi löydettävä vastaus edes siihen, haluammeko suosia täydentymistä vai ehkä vain rakentamista.

Yhtenä mahdollisena keinona ovat yhteiskunnalliset interventiot, joiden vaikutuksen alaisina joka tapauksessa aremme tarvomme. Ronald Reaganin tunnetun lausahduksen mukaan yhteiskunnallinen säätely noudattaa kolmea perusperiaatetta: Jos se liikkuu, niin verota sitä. Jos se edelleen liikkuu, aseta sille rajoitteita. Jos se pysähtyy, subventoi. Ilkeämielisestä oikeistopopulistisesta muotoilustaan huolimatta laajempaan yhteiskunnallisten transaktioiden viitekehukseen tuotuna myös vasemmistosiiپی löytää siitä mahdollisia kaupunkipolitiikan uusia suunta-aiheita. Liikettä ei tänä päivänä pidä nähdä yksioikoisena liikenteen säätelynä vaan laajemmin perusoikeuksiin kuuluvana ihmisten liikkuvuutena. Tänä päivänä eivät ainoastaan kulkuvälineet, vaan myös kaupungin aktiviteetit ja rakennustoiminnan painopisteet ovat liikkuvampia, kuin mihin dogmaattinen kaavoitus perinteemme viittaa. Olennaista on löytää keinot suotuisalle ihmisten ja toimintojen liikkuvuudelle eikä pitäytyä niiden epätoivoisissa maahan juurruttamisessa epäsuotuisiin olosuhteisiin.⁵

Toinen vaihtoehto voisi olla markkinamekanismin hyödyntäminen yhdyskuntarakenteen rikastuttajana. Rakentamisen käytännöt ovat meillä kuntakohtaisesti käsittämättömän yhtenäiset, jolloin rakennuskantaan ei synny juuri lainkaan luonnollista monimuotoisuutta. Haittapuolena tälle on erilaisten käyttötarkoitusten

⁵ Ihmisten kohdalla tämä liikkuvuuden haluttavuus on varmasti suuressa määrin ikäkausikysymys. On selvää, että kiintyminen paikkaan on erilaista sukupovilla, jotka kaskeamalla tai edes kyntämällä hoitavat maaomaisuuttaan ja elintasoaan. Kotiseuturakkaus on kokonaan toisenlaista kun se on hankittu kalteilla kaljottelemalla. Tästä huolimatta omaa asuinseutuaan voi arvostaa, vaikka elintaso onkin kiinnitetty käyttöarvon sijasta vaihtoarvoon.

toisistaan poikkeavien hintamekanismien tuomat vinoumat, jotka poikivat luvallisia tai luvattomia käyttötarkoituksimuutoksia, niin rakennus- kuin tonttitasolla. Saman voi aavistella löytävänsä myös loma-asuntojen rakentamisen nauttimasta helppoudesta, vaikka ns. kakkosasuminen ei olennaisilta piirteiltään useinkaan poikkea vertailukohteenaan olevasta ykkösasumisesta. Nämä kehityskulut ovat nähdäkseni pitkälle seurausta kaavoituksen ja rakennusnormien mukanaan tuomista velvoitteista (esim. autopaikat, väestönsuojat, lämmöneristävyuden tai liikuntarajoitteisuuden tuomat määräykset) ja tukijärjestelyistä (esim. hissien rakentaminen, julkisivu- ja putkikorjaukset), joilla asuntojen hintakehitystä osaltaan ohjailaan.

Huonosti kilpaillulla rakentamisen sektorillamme tuki valuu helposti suoraan rakennuskustannusten nousuun tai rahoituslaitosten korkotarkistuksiin. Otetaan siis spekulatiiviseksi autopaikkojen rakentaminen, jota voidaan pitää melko vahvana rakentamisvelvoitteena. Hyvää tarkoittavalla autopaikkojen rakentamisvelvoitteella pyritään takaamaan syntyvän alueen hallittu autojen ympärivuorokautinen säilytys. Mutta onko meillä yhtään uutta asuinalueita, jonka kilpailuvalttina olisi tarjota autopaikaton elämäntapa ja oikeus samankokoiseen viljelypalstaan? Tai leikkipaikaton piha-alue, jota kompensoidaan toisenlaisia asukkaita hyödyntävillä askartelu- ja työtiloilla? Entä miltä kuulostaisi tietyillä tehokkuuksilla pintapaikoituksen kieltäminen tai vielä positiivisemmin ajatellen automaattinen rakennusoikeuden lankeaminen jokaiselle 5000 neliötä suuremmalle pysäköintialueelle tehokkuudella 1.0? Entäpä miten kaavoitetaan tonttiin tai kiinteistöön kiinteästi liittyvän liitännäisalueen uudelleenjärjestelymahdollisuus joko autopaikkana, verstaana tai puutarhapalstana?

Mahdollinen autopaikan puute on nähdäkseni vain yksi markkinatoimijoiden päätöksentekoon vaikuttava seikka, samoin esimerkiksi tarjolla oleva 320:n tai 200:n neliön tontti. Minkä ihmeen takia asunnon tai tontin on täytettävä koko kuviteltavissa olevan asumiskirjon vaatimukset? Toimivilla markkinoilla ei ole hyviä ja huonoja asuntoja, on vain hyviä ja huonoja hintapyyntöjä. Odotan mahdollisuutta kuitata uudisrakentamisen normipoikkeukset sanomalla yksinkertaisesti: ”Ei se mitään!” - samaan tapaan kuin asunnon ostaja asuntonsa hintalappua arvioidessaan toteaa sinapinkeltaisesta peltikylppäristä. Ongelma väitteessä ”Ei se mitään vaikka asunnossani ei olekaan keittiötä” tai ”Teollisuusalueella asumisesta on tuskin sen enempää haittaa minulle kuin ympäristöllenkään”, johtuvat pääsääntöisesti siitä periaatteellisesta mahdollisuudesta, että joku henkilö tai ihmisryhmä voi joutua tilanteeseen vastentahtoisesti. Onko kuitenkin mieltä tällä periaatteella ylinormittaa vain uusien rakennusten tuotantoprosessi? Onko kieltäminen parasta mihin tässä pystymme? Kaupunkihygienian aikana syntyneet rakentamisen tavoitteet on saavutettu jo ilman niiden takaamiseksi rakennettua normistoa. Astetta joustavampaa normittamista voisi kokeilla kiinteistön hoidon rahoittamista vastaavilla keinoilla.

Sen sijaan, että määritellään ”asunto-osakeyhtiöiden korjausavustus vuodelle 2010” voitaisiin ajatella ”Katumäärärahojen suuntaamista vuonna 2010–2012 vain 2,5 metri kaistalevyisille teille” tai ”päätyvien katujen yhdistämiseen tähtääville hankkeille.” Voisipa pääteiden kaistaleveyttä pudottaa säädellyllä normiohjauksella vaikkapa 20 senttiä joka viides vuosi.

Rakentamisen säätelystä täydentymisen ohjailuun

Täydennysrakentamisen ihanne ja sen implisiittisesti sisältämä eheyttämisen odote ovat jääneet kaupunkisuunnittelukeskusteluissa puolitiehen – tai osuvammin sanottuna puolimatkaan. Ihmisten elinpiirit ovat laajentuneet lähinaapuruston ulkopuolelle⁶, mutta yhdyskuntasuunnittelun kannalta olennainen tilallinen relativisuus ja toisiinsa kytkeytyminen ei ole uinut suunnittelukäytäntöihimme. Ylevältä kuulostavasta täydennysrakentamisen käsitteestä on tullut lisä yhteiskunnalliselle rahanjaolle yleisesti hyväksytyjen kiertoilmaisujen kokoelmaan. Ongelma kiteytyy niihin oikeuksiin ja velvoitteisiin, joita kiinteistön käytölle on aikojen kuluessa kerääntynyt ja kuinka niitä voidaan uudelleen linjata. Tilanne ei edes kansallisessa mittakaavassa ole uusi, vaikkakaan ei vielä toistaiseksi kaupungistuneen yhteiskunnan tarpeista lähtenyt. Esimerkiksi torpparilaki ja sitä seurannut Lex Kallio olivat selkeä päätös muuttaa vallitsevaa maahan sitoutuneen omaisuuden jakoperustetta ilman kattavia detaljisuunnitelmia tai yksityiskohtaista tietoa siitä, missä muutokset olisivat rajuimmat. Käsitteiden näistä periaatteellisista muutoksista saa, kun ajattelee näiden historiamme kannalta tärkeiden lakimuutosten tarkoittavan nykypäivään siirrettynä vaikkapa paitsi vuokralaiselle annettavaa mahdollisuutta lunastaa vuokrakiinteistönsä myös hänen oikeuttaan lisämaankäyttöoikeuksien vaatimiseen kiinteistön elinkelpoisena pitämiseksi. Edes nykyisellä kiinteistön omistajalla ei helposti voi kuvitella näitä jälkimmäisiä oikeuksia.

Täydennysrakentamisen vaikein ratkaisematon ongelma on kuitenkin kaupunkipolitiikka tai yhteiskuntarauhaa koskeva pikemminkin, kuin varsinainen tilallisen suunnittelun ongelma. Ottakaamme esimerkiksi väljä ja kurttuinen metropolimme – Helsinki ympäruskuntineen. Fyysisiä realiteetteja tarkastellen pääkaupunkiseudun rakentamista voitaisiin jopa Greater Helsinki Visionin kahden miljoonan asukkaan mitoittukseen asti aivan hyvin ajatella tapahtuvaksi pääsääntöisesti nykyisen tonttimaan puitteissa. Jokainen olemassa oleva asuinalueemme olisi sekä ekologisissa että ekonomisessa kokonaiskatsauksessa menestyksekkäämpi uuden rakentamisen sijoituspaikka kuin alueen reuna-alueilla rehottava kasvusto. Poistamalla

6 Tämä kehityskulku alkoi jo rintamamiestalon peruskonseptin murtumisesta, jolloin pientalotontti alkutuotannon lähteenä menetti merkityksensä. Globaalissa taloudessa edes laajemmassa mielessä paikalliseen ruoantuotantoon ei maankäytönsuunnittelulla ole eväitä. On olemassa kokonaan maankäytön suunnittelun ulkopuolinen todellisuus, jossa lähipeiton antimet päättyvät Seinäjoelle liimaksi tai rehuksi, olipa kyseessä lähipelto tai ei.

käyttötarkoituksiin tai asuntojen ja siviiliasuntojen määrään koskevia rajoituksia vaihtoehtoisille kehityskuluille avautuisi täysin uusia mahdollisuuksia⁷.

Ongelmana on kääntää ulkoapäin tyrkytettävä täydentäminen sisäsyntyiseksi täydentymiseksi. Kaavoituksen sijaan keinoina voisi käyttää vaikkapa kansallisvarallisuuteemme olennaisesti kuuluvia naapurikateutta ja -käyttäystä sekä yleismaailmallista ahneutta ja leväperäisyyttä sopivasti yhteiskunnalliseen tavoitteeseen valjastettuna. Useimpien kaavoittajien sanavaraston kiroanalokerosta löytyy käsite yleinen rakennusoikeus. Voisimmeko ajatella yleistä täydennysrakennusoikeutta jokaiselle 15 vuotta vanhalle kiinteistölle? Tarkoittaisiko se ajallisesti porrastettua ja rakennuslupaan tai rakennuksen käyttöönottopäivämäärään sidottua rakennusoikeuden käsitystä, vai mahdollisuutta käyttötarkoituksen muuttamiseen alueen kehityskulun mukaisesti?

Ongelmia tällaisen periaatteen omaksumisesta epäilemättä aiheutuisi kaiken maailman asuntotuotanto-ohjelmien laatijoille ja gryndereille, mutta sivuutan kysymyksen sen yleispiirteisyyteen vedoten. Olennaista ehdotuksessa eivät ole nämä erityisintressin kohtaamat ongelmat vaan se, että rakentaminen ei tässäkään hypoteettisessa tilanteessa oletettavasti olennaisesti vähenisi, vaan ainoastaan muuttaisi muotoaan. Ehkä lopputuloksena olisi vähemmän kalkkistabilointia tai kevennysperustuksia ja bulkkitaravaa, toisaalta enemmän korkeasti jalostettuja tuotteita, kustomointia ja epätoivon sävyttämiä suunnittelun aloituspalavereja. Tekemättömiä paikkoja tuskin kuitenkaan.

Suomalaista asunto- ja kaupungistumispolitiikkaa on vaikea liittää aukottomasti arkipäivän poliittisiin tohinoihin, ilman että saa teoretisoivan romantikon leiman. Yliopistossa sellainen on kuitenkin ollut sallittua, joskus jopa suotavaa. Muistan professori Matti Seppäsen todenneen lakonisesti noin 15 vuotta sitten suomalaisesta asutushistoriasta jotakuinkin seuraavasti: ”Suomalainen maaseutuväestö on asutettu itsenäisyyden aikana kaksi kertaa – väärin.” Edelleen jatkuvaa kaupungistumistamme olisikin aiheellista tarkastella näiden pientila- ja lähiöratkaisujen aikakausien jälkeen ja suhteuttaa ne muihin tulevaisuutta luotsaaviin poliittisiin tavoitteisiin. Kenelle me täydennysrakennamme tällä kertaa?

KIRJALLISUUS

Newman, Peter & Kenworthy, Jeff (1999). *Cities and Sustainability: Overcoming automobile dependence*, Island Press Washington, D. C.

Rautavaara, Toivo & Ekholm, Gunnar (1959). Puutarhatalouden perusteita. WSOY.

Sammalkorpi, Risto et al. (1961). Kaupunkimaisesta pientaloasutuksesta, Suomen Arkkitehtiliitto, Asemakaavalaitos. Helsinki.

Vaattovaara, Mari, Kortteinen, Matti & Vilkama, Katja (toim.) (2009). Elämää täydennysrakentamiskohteissa. Helsingin Kaupungin Tietokeskuksen Tutkimuskatsauksia 4/2009.

7 On huomattava, että vaikka tiiviisti rakennettu puukaupunkitontti kehittyikin pitkälti perhedynamiikan mukaan, esimerkiksi Luostarinnäessä vain yksi tontti jäi lopulta vain yhden perheen omistukseen. (Sammalkorpi et al. 1961)